

10 „Sokolnia” Wadowicében

A lakosság társadalmi aktivitását tanúsítja az 1887-ben létrehozott „Sólyom” Tornaegylet működése, amely a testmozgást népszerűsítette és nevelő tevékenységet folytatott. A „Sólyom” épülete 1889-ben készült el Teodor Talowski terve alapján. A foglalkozásokat a helyi iskolák diákjai látogatták. Részt vehettek tornaórákon, amatőr drámaköri foglalkozásokon, kóruson és egyéb órákon. 1901-ben nyitották meg a gimnáziumi tanulók számára az ifjásiskolát. Az 1. világháború előtt itt jött létre a Sokol Hadicsapat, amelyet 1914. szeptemberében beolvasztottak a Lengyel Légiók soraiba. A „Sólyom” falai kö-

zött zajlott a híres „emigrációs per” (1889-1890), amelynek tárgyalásait Európa- és USA-szerte figyelemmel követték.

11 A Zatorski országút melletti katonakórház

Távol a város épületeitől, a Zatorski út (ma Wojska Polskiego, azaz Lengyel Hadsereg útja) mellett épült fel 1830-ban a katonai járványkórház. A kolera, tífusz, vérhas és spanyolnátha járványok kapcsán hozták létre. Az 1. világháború idején több ezer embert kezeltek benne. Mögötte, fabarakokban is voltak „körtermek”, a városban pedig több épületben rögtönöztek katonai kórházat. A wadowicei katonai kórházakban voltak a cári hadsereg hadifoglyai, később ukránok, litvánok és bolsevikok. Az intézmény

kb. 1923-ig működött, később a Lengyel hadsereg laktanyái kaptak helyet benne.

12 Nemzetek temetője

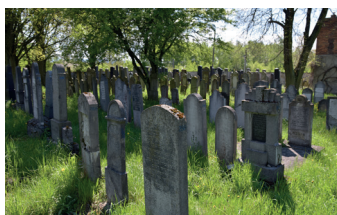
A katonai temető a katonai járványkórház szükségleteinek kielégítése céljából jött létre. Az 1. világháború kitöréséig mintegy 1500 katonát helyeztek itt végső nyughelyre a soknemzetiségű habsburg hadseregből. A világháború éveitől (1914-1918) legalább 1200 olyan halottat temettek itt el, akik háborús sérülések vagy járványok következtében hunytak el. 1915-Ben része lett az Osztrák-Magyar háborús temetőrendszernek (473. sz. Katonai Temető). Az Újjászületett Köztársaság határaiért folytatott küzdelem éveiben (1918-1921) több mint 2100 bolsevik, litván és ukrán katonát temettek ide.

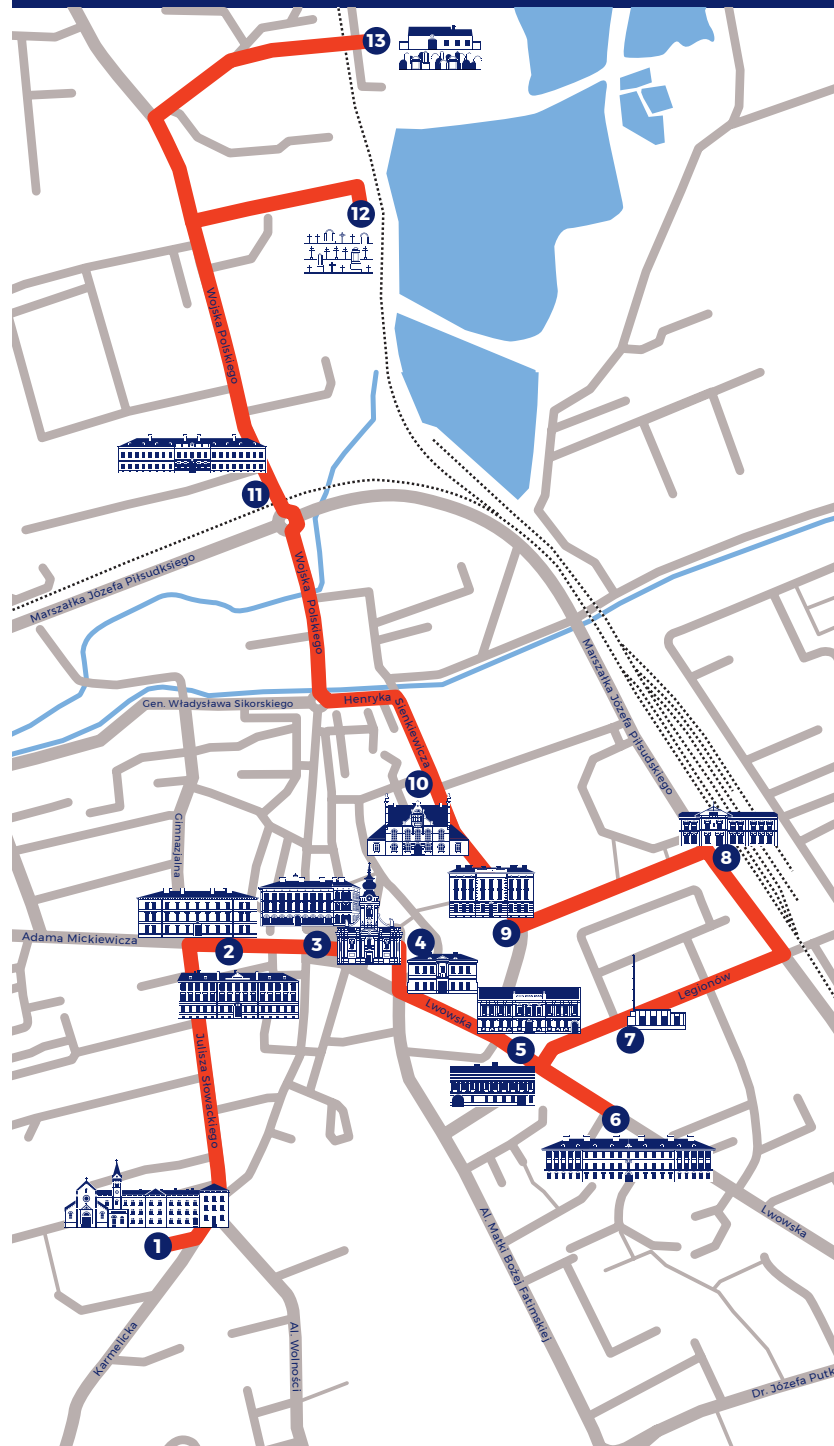
A XX. század harmincas éveiben a földi maradványok nagy részét tömegsírba helyezték át. A 2. világháború után szovjet és német katonákat is temettek ide.

13 A wadowicei kirkuk

1892-ben a wadowicei Zsidó Közösség kirkót hozott létre a Nemzetek Temetője mögötti területen. A bejáratnál helyezték el a „Beit Taharát” („tisztítóházat”), ezzel szemben volt a rendtartó háza. A temetés lebonyolítása a wadowicei Chewr Kadis társulat feladata volt. A temetőben Wadowice és a környező falvak lakóin kívül zsidó katonákat is eltemettek, akik a helyi laktanyában éltek vagy a helyi kórházakban haltak meg. A 2. világháború idején 42 olyan zsidó katonát temettek itt el, akik osztrák ezredekben szolgáltak vagy a magyar Nemzetvédők soraiban. A temető napja-

inokban is látható, 1945-ben restaurálták. Mintegy 600 sír található benne.

**GALÍCIAI
WADOWICE**

Kiadó: Wadowicei járás
wadowice.pl

Szerkesztő: Turisztikai Szolgáltató Főosztály
Wadowice város Önkormányzata
it.wadowice.pl

Wadowice 2018
INGYENES PÉLDÁNY

WADOWICE
ahol minden kezdődik

HU

**GALÍCIAI
WADOWICE**

GALÍCIAI WADOWICE

A Lengyel Állam felosztásainak következtében Wadowice 1772-től 146 éven át osztrák fennhatóság alatt volt. A XVIII. és XIX. század fordulójáig faépületekből álló, mintegy ezer fős város volt. A lakosság nagy része gazdálkodással, kisebb része kézművességgel és kereskedelemmel foglalkozott. Wadowice azokban az időkben távol volt a jelentősebb útvonalaktól, majd a XIX. században a Lembergert Béccsel összekötő útréjtőjének köszönhetően változott fontossága. A befektetés eredményeképpen a Skawa-parti város fontos közlekedési és stratégiai pont lett Galícia térképén. 1819-ben székhelyi központ lett, így ide került a katonai helyőrség, a kerületi bíróság és a gimnázium. Ezek az események adták az akkori városnak új közgazgatási, hadügyi és oktatási feladatokat, amelyek hozzájárultak hírneve és rangja erősödéséhez, valamint gazdasági fellendüléséhez. A galíciai időszak a városlakók társadalmi aktivitásának korszaka is volt. A XIX. és XX. század fordulóján számos olyan szervezet jött létre, amelyek formálták a kulturális és tudományos életet. A XIX. században lejátszódó folyamatok hozzájárultak ahhoz, hogy Wadowice modern, európai várossá válhasson.

1 A Wadowicei Sarutlan Kármeliták kolostora

1892-ben az Krzeszowice melletti Czernából származó sarutlan kármeliták Wadowicét választották új székhelyül. A kolostor építéséhez megvásárolták a domboldal egy részét. Az építkezés befejezése és a templom felszentelése 1899-ben történt meg. A kármeliták aktívan bekapcsolódtak a helyi közösség társadalmi életébe. A wadowicei kolostorhoz kötődik Szt. Rafał Kalinowski (1835-1907) atya és Józef Rybka atya (1854-1919) tevékenysége.

2 Bírósági kert

A Kerületi Bíróság épülete, Izidor Daniel háza, a Leibler-ház és Andrzej Marekowsky ügyvéd háza és az egykori Gimnázium közötti tér. A XIX. században a közepén állították fel Józef Baum von Appelschhofen báró (1821-1883) mellszobrát, aki hú lengyel és lokálpatrióta volt.

1866-ban megnyitották a Humán Gimnáziumot, amely 1895-ig az egyetlen lengyel középiskola volt Galiciában, Krakkótól nyugatra. Az akkori iskola nagyon magas oktatási színvonaláról tanuskodik sok diák híres sorsa. 1876-ban megalapították a Wadowicei Kerületi Bíróságot, 1881-ben pedig átadták az épületét is. Ez a város volt a Krakkótól nyugatra levő legfontosabb törvényhozási helyszín. A XIX. és XX. század fordulóján itt zajlottak az Osztrák-Magyar Monarchiában, sőt egész Európában hangos perek. Ezek közül a legfontosabb Wanda Kraheńska-Dobrodzicka pere volt. A Leibler-ház egybeolvad a bírósághoz közelebb levő, szomszédos épülettel, amely egykor A. Marekowsky ügyvédé,

a januári felkelés résztvevője volt. Ehhez az épülethez kötődött Adolf Nowaczyński (1876-1944, író, dramáír) sorsa, de mindennek előtt Stefan Kotlarczyk (1874-1931, helyi kulturális animátor) és fia, Mieczysław (1908-1978, a Krakói Rapszodikus Színház létrehozója és igazgatója) életútja. A galíciai időszak polgári építészetének gyöngyszeme volt a város híres polgára, Izidor Daniel (1852-1917/1918) ügyvéd háza. A tulajdonos városi képviselő és a zsidó egyházkerület elnöke is volt.

3 Wadowicei piactér

A piactér eredeti szerkezete a középkor végén alakult ki. Lengyelország első felosztása és Wadowice Habsburg uralom alá kerülése után a belvárosban át vezetett az út Bécsből Lembergbe (nyugat-keleti irányban). Ez tette lehetővé a város fejlődését a XIX. század első felében. Az akkori városkép az új főút mentén kezdett kialakulni.

Wadowice piactere szerdánként rengeteg kereskedő portékájának adott helyet. A gazdag kofák és kézművesek bőségesen megrakott szekerei mellett a piactéren kis és szerényebb standok is voltak.

A XIX. századi Wadowice legjellegzetesebb épületei közé tartozott a városháza és a plébániatemplom. A XVIII. század közepén a templom eredeti, fa szerkezetét kövel helyettesítették, majd ki is bővítették. A XIX. század végén Tomasz Pryliński (1847-1895, építész, műemlékvédő) tervei alapján átépítésre került a templom homlokzata és óratornya.

A piactér északi részén, a templomtól balra 1846-ban épült fel az új Városháza, amely

átvette a korábbi, fa épület feladatait. Kezdetben itt volt a Járási Bíróság székhelye, a wadowicei Gimnázium és a főiskola is. Az épülettel szorosan összefüggött Wadowice megbecsült polgármestereinek élete: Tadeusz Starzewski (1860-1931), a jogtudományok doktora, a Járási Osztyál és a Járási Tanács tagja, valamint Franciszek Opydo (1856-1923), orvos, a bécsi Államtanács képviselője, aki a városért végzett munkája elismeréseképpen Wadowice díszpolgári címét is megkapta.

4 Gedel-ház

A köböl épült házak csak a XVIII. és XIX. század fordulóján kezdtek megjelenni. Ezek közül az egyik legrégebb, klasszicista városi udvarház stílusú épület kb. 1800-ban épült az akkori Kościelna u. 291 sz. (ma 4. sz.) alatt. Jellegzetes építészeti eleme az előtér és a fölötté levő erkély, amelyek fodros jón oszlopdíszeket kaptak. A ház ismert és gazdag wadowicei családok – a Schwartzkok és a Gedelek tulajdona volt. Lakott benne többek között Albert Gąsiorowski (1840-1888) gimnáziumi tanár, költő és publicista, Julian Feliks Morelowski (1850-1916) a jogtudományok doktora, császári-királyi ügyész, a galíciai időszak vége felé pedig Jan Moskala (1868-1944)

orvos. Napjainkban az épületben a Városi Múzeum és Turisztikai Információs Iroda található.

5 A Járási Tanács és a Járási Takarékpénztár épülete, valamint Teofil Wysogłąd Éttermének épülete

A város központjából Krakko és Lemberg felé vezető út mellett 1896-ban építették fel a Járási Tanács és a Járási Takarékpénztár székhelyét. A Wadowicei Pénztár (1873.) volt az első ilyen jellegű járási intézmény Galiciában. Hitelezett, betéteket vezetett és az Országos Bank helyi fiókjaként működött. Az első világháború kitörése előtt itt volt az Első Cserkészcsapat székhelye, amelynek névadója Zołkiewski volt.

Szemben 1805-ben épült meg a lovasposta állomása, majd 1900-as átépítése után Teofil Wysogłąd éttermének adott otthont. Hátsó részében kapott helyet a Tisztviselői Olvasóterem, azaz a Tisztvi vagy Városi Kaszinó. 1915. januárjában itt vendégeskedett Józef Piłsudski, aki légiójával átutazott Wadowicén. Az

„U Wysogłada” étteremben egyetemi bálok, szalagtűzők ék és színházi előadások zajlottak. A háború idején filmszínház működött itt, amelyben bemutatták többek között a „Quo vadis” (1915).

6 Wadowicei laktanya

1825-ben Wadowice lett a székhelye az 56. Galíciai Császári-királyi gyalogezrednek (56 Galizisches Infanterieregiment „graf Daun”). A laktanya épülete 1827-ben létesült a „császári országot” mentén, amelynek mai neve Ul. Lwowska. A hadsereg így használhatta a város fő közlekedési útvonalát. A XIX. század közepéig Wadowice volt Nyugat-Galícia katonai térképének legfontosabb pontja. Miután Lengyelország visszaszerezte függetlenségét, az 56. osztrák ezred helyét elfoglalta a 12. lengyel gyalogezred. Az épülethez kötődik id. Karol Wojtyła (1879-1941) neve, aki szolgált az 56. Gyalogezredben és a Wadowicei 12. Gyalogezredben. Az ő fia volt Karol Wojtyła (pápa, 2. János Pál, 1920-2005). Ide kötődött Josef Dawid, az 56. Gyalogezred, az ezredzenekar tagja, az 1856-os keletkezésű „Potpourri fur Militar Musik” partitúrájának szerzője is, amely a wadowicei gyalogezred indulója is volt.

A XIX. század közepén Wadowicében helyezték el a Landwehr 54. ezredét, amely számára 1854-ben átalakították a laktanya főépületével szemben levő épületeket. A hadsereg számára elfoglalták a Skawa folyó és a Łozówka szántó felé eső területet. A XX. század elején ezen a területen hozták létre a mai napig létező ipari övezetet, ahol 1906-tól működött a városi erömű, 1909-től az Első Galíciai Ostyagyár, valamint 1913-tól a poznani H. Cegielski Részvénytársaság gyárának fiókja.

7 Városi erömű

A gazdasági-civilizációs fejlődés jelképe Wadowicében az erömű létrehozása volt. A XX. század elején szerződést írtak alá egy bécsi céggel az erömű megépítésére, a hivatalos megnyitóra pedig 1906-ban került sor. A vállalat központja a Młynska u. (mai Legionów) 16. sz. alatt volt. Az

akkori elektromos hálózat világította be az utcákat és a magánkézben levő ingatlanokat. A város csak a 2. világháború alatt kapcsolódott a Sierszai eröműhöz. Ekkor a Wadowicében levő eröművet lebontották.

8 Ferdinánd Császár Északi Vasútvonalának Állomása

A XIX. század második felében Wadowicét bakapcsolták Galícia és az Osztrák-Magyar Monarchia vasúthálózatába, elérhetővé tette ezzel a lakosság számára Krakkot, Lembergert, sőt Bécset. Az első vonat 1887-ben gördült be a wadowicei állomásra. Az állomás épületében voltak várótermek, telegráf, sőt szolgálati lakások is az állomás személyzete számára. 1888-ban készült el a víztorony és két daru, amelyek segítségével a gőzmozdonyokat töltötték fel vízzel. A vasút ma is erre visz Bielsko-

Białaból Kalwaria Zebrzydowska, onnan pedig Krakkóba.

9 I. Ferenc József császári és királyi leányiskola

A méltóságteljes épület a Długa utcában (mai nevén Sienkiewicza 9) 1899-1901 között épült. Az iskolaépületben 10 tanterem szerepét töltötte be. 1907-Ben Wadowicében két fontos mezőgazdasági-ipari vásár került megrendezésre, az iskolában pedig kiállítótermet hoztak létre. A várost több ezer vendég látogatta meg Galiciából és a Habsburg Monarchia egyéb területeiről. A kiállítók között helyi vállalatok, társaságok és iskolák, valamint sok krakkói és Galicián kívüli cég is volt. A leányiskola ebben az épületben 1922-ig

működött, amikor sor került az oktatási intézmények körzetesítésére.